

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد مرودشت

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی - گروه علوم تربیتی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد M.A

گرایش: برنامه ریزی درسی

عنوان:

بررسی میزان توجه به انگیزه‌ی پیشرفت در محتوای کتب درسی علوم

انسانی دوره راهنمایی در سال تحصیلی ۸۹-۸۸

استاد راهنما:

دکتر حجت اله فانی

استاد مشاور:

دکتر بابک شمشیری

نگارش:

احمد فولادی

زمستان ۱۳۸۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به :

پدر و مادر عزیزم؛

دستان گرم و پر مهر همسرم که ترنم کلامش آرامش ستودنی برایم به ارمغان آورد؛

نوگلان باغ زندگیام امیر و فاطمه که صبورانه سختی‌ها را به خاطر من تحمل کردند.

تقدیم به :

دوستان عزیزم، حسن، یوسف، موسی، ناصر، منصور، اسماعیل و تمامی کسانی که در راه

کسب علم و معرفت مشوق و تکیه‌گاهم بودند.

سپاسگذاری

سپاس خداوندی را که سخنوران از ستودن او عاجزند، و حسابگران از شمارش نعمت های او ناتوان، و تلاشگران از ادای حق او درمانده اند. خدایی که افکار ژرف اندیش، ذات او را درک نمی کنند و دست غواصان دریای علوم به او نخواهد رسید.

در ابتدای سخن امتنان قلبی خود را از محبت های بی دریغ و راهنمایی های ارزنده و آموزنده ی استاد فرزانه **جناب آقای دکتر فانی** که علاوه بر راهنمایی و نظارت، با شکیبایی قابل تقدیر موجب تدوام کار این رساله گردیده اند و نیز از **جناب آقای دکتر شمشیری** به خاطر تقبل امر مشاوره و ارائه رهنمودها و پیشنهادات روشنگرانه کمال تشکر را دارم .

همچنین از داوران محترم **جناب آقای دکتر قلتاش و سرکار خانم دکتر امیریان زاده** و ناظر محترم **سرکار خانم دکتر سهامی** و کلیه کسانی که در انجام این پژوهش مرا یاری فرمودند صمیمانه سپاسگذاری نموده و سلامتی و موفقیت همه آنان را از درگاه خداوند متعال مسئلت می نمایم .

همان به که دست دعا گسترم

فرو ماندم از شکر چندین کرم

جهان آفرینت نگهدار باد

جهانت به کام و فلک یار باد

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱- فصل اول: طرح تحقیق

۱-۱- مقدمه	۱
۲-۱- بیان مسأله	۳
۳-۱- اهمیت و ضرورت	۷
۴-۱- اهداف تحقیق	۱۱
۱-۴-۱- هدف کلی	۱۱
۲-۴-۱- اهداف ویژه	۱۱
۵-۱- سؤال های پژوهش	۱۲
۱-۵-۱- سؤال کلی	۱۲
۲-۵-۱- سؤال های جزئی	۱۲
۱-۲-۵-۱- سؤال جزئی (۱)	۱۲
۲-۲-۵-۱- سؤال جزئی (۲)	۱۲
۳-۲-۵-۱- سؤال جزئی (۳)	۱۲
۶-۱- تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرها	۱۲
۱-۶-۱- تعاریف مفهومی	۱۲
۱-۱-۶-۱- محتوا	۱۲
۲-۱-۶-۱- محتوای مکتوب	۱۳
۳-۱-۶-۱- دوره ی آموزش و پرورش راهنمایی تحصیلی	۱۳
۴-۱-۶-۱- تحلیل محتوا	۱۳
۵-۱-۶-۱- انگیزه ی پیشرفت	۱۳
۲-۶-۱- تعاریف عملیاتی متغیرها	۱۴
۱-۲-۶-۱- انگیزه ی پیشرفت	۱۴
۲-۲-۶-۱- بالا بودن سطح آرزو	۱۴
۳-۲-۶-۱- انگیزه ی قوی برای تحرک به سوی بالا	۱۴
۴-۲-۶-۱- مقاومت طولانی در مواجهه با تکالیف با سطح دشواری متوسط	۱۴
۵-۲-۶-۱- تمایل به اعمال تلاش مجدد در انجام تکالیف نیمه تمام	۱۴
۶-۲-۶-۱- درک پویا از زمان	۱۴
۷-۲-۶-۱- آینده نگری	۱۵
۸-۲-۶-۱- توجه به ملاک شایستگی و لیاقت در انتخاب دوست و همکار	۱۵

- ۱-۶-۲-۹- بازشناسی از طریق عملکرد خوب در کار ۱۵
- ۱-۶-۲-۱۰- انجام کار به بهترین شکل ۱۵
- ۱-۶-۲-۱۱- رفتار مخاطره آمیز پایین ۱۵

۲- فصل دوم: ادبیات و پیشینه ی تحقیق

- ۱-۲-۱- مقدمه ۱۶
- ۲-۲-۲- مبانی نظری پژوهش ۱۷
- ۱-۲-۲-۱- نظریه ی هنری مورای ۱۹
- ۲-۲-۲-۲- نظریه ی دیوید مک کلند ۱۹
- ۳-۲-۲-۳- نظریه ی اتکینسون ۲۰
- ۴-۲-۲-۴- نظریه ی برنارد واینر ۲۲
- ۱-۴-۲-۲- جایگاه مهار ۲۲
- ۲-۴-۲-۲- جنبه ثبات و عدم ثبات ۲۲
- ۵-۲-۲-۵- نظریه اسپنس - هلمریچ ۲۳
- ۶-۲-۲-۶- نظریه پیشرفت دوگانه ۲۳
- ۱-۶-۲-۲- انگیزه ی پیشرفت درونی یا خود مختار ۲۴
- ۲-۶-۲-۲- انگیزه ی پیشرفت بیرونی یا اجتماعی ۲۵
- ۷-۲-۲-۷- نظریه پارسونز ۲۵
- ۸-۲-۲-۸- نظریه مسیر - مرحله (راینور - انتین) ۲۵
- ۹-۲-۲-۹- نظریه هرمنس ۲۶
- ۱۰-۲-۲-۱۰- طبقه بندی نیازها از دیدگاههای مختلف ۲۷
- ۱-۱۰-۲-۲- فهرست نیازهای موری ۲۷
- ۲-۱۰-۲-۲- نیازها از دیدگاه مزلو ۳۰
- ۱-۲-۱۰-۲-۲- سلسله مراتب نیازها ۳۰
- ۲-۲-۱۰-۲-۲- نیازهای کمبود و رشد ۳۱
- ۳-۲-۱۰-۲-۲- نیازهای شناختی ۳۱
- ۴-۲-۱۰-۲-۲- نیازهای هنر شناختی ۳۱
- ۵-۲-۱۰-۲-۲- فرا انگیزش ۳۲
- ۶-۲-۱۰-۲-۲- فرا نیازها ۳۲
- ۳-۱۰-۲-۲- کارل راجرز ۳۳
- ۴-۱۰-۲-۲- جولین راتر ۳۳
- ۵-۱۰-۲-۲- دیوید مک کلند ۳۵
- ۶-۱۰-۲-۲- طرح رث و بارل ۳۷
- ۱-۶-۱۰-۲-۲- نیازها از دیدگاه رث و بارل ۳۷
- ۱۱-۲-۲-۱۱- رویکردهای نظری مرتبط با نیاز به پیشرفت ۳۸

۳۸	۲-۱۱-۱- رویکرد کلاسیک (نظریه اتکینسون) .....
۴۰	۲-۱۱-۲- رویکرد امروزی (هدف های پیشرفت) .....
۴۳	۲-۱۱-۳- نظریه سبک اسنادی واینر .....
۴۴	۲-۱۱-۴- نظریه دوک (نظریه های نهفته) .....
۴۵	۲-۱۲- موضع قدرت و انگیزه ی پیشرفت .....
۴۷	۲-۱۳- انگیزه ی پیشرفت در زمینه های آموزشی .....
۴۹	۲-۱۴- انگیزه ی پیشرفت و فرایند اجتماعی شدن .....
۵۱	۲-۱۵- ویژگی های انسان نمونه و انگیزه ی پیشرفت در اسلام .....
۵۱	۲-۱۵-۱- ویژگی های رفتاری .....
۵۲	۲-۱۵-۲- ویژگی های اعتقادی - رفتاری .....
۵۳	۲-۱۵-۳- ویژگی های اعتقادی .....
۵۴	۲-۱۶- نظری بر اندیشه ها و آرا در مورد برنامه درسی و محتوای کتاب درسی .....
۵۴	۲-۱۶-۱- نگرش تاریخی بر مفهوم برنامه ریزی و محتوا .....
۵۵	۲-۱۶-۲- تولد رسمی برنامه درسی .....
۵۷	۲-۱۷- مسایل، اجزاء و عناصر برنامه درسی .....
۵۷	۲-۱۷-۱- مسایل برنامه درسی .....
۵۸	۲-۱۷-۲- اهداف برنامه درسی .....
۵۹	۲-۱۷-۳- محتوای برنامه درسی .....
۵۹	۲-۱۷-۳-۱- انتخاب محتوا .....
۶۰	۲-۱۷-۳-۲- ارائه ی محتوا .....
۶۱	۲-۱۷-۳-۳- سازماندهی محتوا .....
۶۱	۲-۱۸- روش های آموزش انگیزه ی پیشرفت .....
۶۶	۲-۳- پیشینه پژوهش .....
۶۶	۲-۳-۱- تحقیقات انجام شده در داخل کشور .....
۷۳	۲-۳-۲- تحقیقات انجام شده در خارج کشور .....
۷۵	۲-۴- جمع بندی .....
۳- فصل سوم: روش شناسی پژوهش	
۷۷	۳-۱- مقدمه .....
۷۷	۳-۲- روش تحقیق .....
۷۹	۳-۳- جامعه و نمونه آماری .....
۷۹	۳-۴- روش و ابزار جمع آوری اطلاعات .....
۸۰	۳-۴-۱- مشخصات و توضیحات مربوط به هر ردیف از جدول تحلیل محتوا و تبیین آنها .....
۸۲	۳-۴-۲- روایی و پایایی .....

۳-۵- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات ۸۳

۴- فصل چهارم: یافته های پژوهش

۴-۱- مقدمه ۸۴

۴-۲- یافته های توصیفی ۸۴

۴-۲-۱- سؤال اصلی پژوهش ۸۴

۴-۲-۱-۱- سؤال جزئی (۱) ۸۷

۴-۲-۱-۲- سؤال جزئی (۲) ۸۹

۴-۲-۱-۳- سؤال جزئی (۳) ۹۱

۵- فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

۵-۱- مقدمه ۹۳

۵-۲- خلاصه تحقیق ۹۳

۵-۳- بحث و نتیجه گیری ۹۴

۵-۴- نتیجه گیری ۹۸

۵-۵- محدودیت های پژوهش ۱۰۱

۵-۵-۱- محدودیت های در اختیار محقق ۱۰۱

۵-۵-۲- محدودیت های خارج از کنترل محقق ۱۰۱

۵-۶- پیشنهاد های پژوهش ۱۰۲

۵-۶-۱- پیشنهاد های کاربردی ۱۰۲

۵-۶-۲- پیشنهاد های پژوهشی ۱۰۲

منابع

فارسی ۱۰۳

لاتین ۱۰۹

پیوست ها ۱۱۰

فهرست جداول

شماره فصل و جدول

صفحه

- جدول ۱-۲ ویژگی های شخصیتی افراد دارای انگیزه ی پیشرفت و فاقد انگیزه ی پیشرفت ۱۸
- جدول ۱-۴ مفاهیم مرتبط و غیر مرتبط با انگیزه ی پیشرفت بر حسب پایه ۸۴
- جدول ۲-۴- مجموعه مفاهیم مرتبط با انگیزه ی پیشرفت در کتب درسی دوره راهنمایی ۸۴
- جدول ۳-۴- توزیع فراوانی مؤلفه های انگیزه ی پیشرفت در کتب درسی علوم انسانی دوره راهنمایی ... ۸۵
- جدول ۴-۴- توزیع فراوانی مؤلفه های انگیزه ی پیشرفت بر حسب پایه و دروس ۸۶
- جدول ۵-۴- توزیع فراوانی مفاهیم مرتبط و غیر مرتبط در کتب علوم انسانی پایه اول ۸۷
- جدول ۶-۴- توزیع فراوانی مؤلفه های انگیزه ی پیشرفت در کتب درسی علوم انسانی پایه اول ۸۸
- جدول ۷-۴- توزیع فراوانی مفاهیم مرتبط و غیر مرتبط در کتب علوم انسانی پایه دوم ۸۹
- جدول ۸-۴- توزیع فراوانی مؤلفه های انگیزه ی پیشرفت در کتب درسی علوم انسانی پایه دوم ۹۰
- جدول ۹-۴- توزیع فراوانی مفاهیم مرتبط و غیر مرتبط در کتب علوم انسانی پایه سوم ۹۱
- جدول ۱۰-۴- توزیع فراوانی مؤلفه های انگیزه ی پیشرفت در کتب درسی علوم انسانی پایه سوم ۹۲

چکیده:

این پژوهش با هدف بررسی میزان توجه به انگیزه‌ی پیشرفت در محتوای کتب درسی علوم انسانی دوره راهنمایی کشور ایران انجام شده است. در این پژوهش از روش توصیفی جهت مشخص نمودن مؤلفه‌های انگیزه‌ی پیشرفت و از روش تحلیل محتوا به منظور بررسی و تحلیل محتوای کتب درسی علوم انسانی دوره راهنمایی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش در بخش تحلیل محتوا، کتب درسی علوم انسانی دوره راهنمایی در سال تحصیلی ۸۹-۸۸ بوده که جامعه با نمونه برابر است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات سیاهه‌ی تحلیل محتواست که پس از مطالعه مبانی نظری و طرح پیشنهادی، تهیه و تدوین شد. و روایی آن توسط محققان روان‌شناسی تربیتی تعیین شد. واحد تحلیل، جملات مندرج در متن کتاب درسی بوده و در بخش تحلیل محتوا مهم‌ترین یافته‌ها نشان داد که در مجموع میزان توجه به انگیزه پیشرفت و مؤلفه‌های آن در پایه اول راهنمایی با ۷۱/۱۸ درصد، پایه دوم ۱۲/۱۵ درصد، پایه سوم ۱۶/۶۷ درصد بوده است. و از بین مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت، در پایه‌های اول تا سوم راهنمایی، انگیزه‌ی قوی برای تحرک به سوی بالا‌دارای بیشترین فراوانی بود که در پایه دوم با ۳۲/۸۶ درصد بیش از سایر پایه‌ها به این مؤلفه توجه شده بود.

کلید واژه‌ها: انگیزه‌ی پیشرفت، تحلیل محتوا، محتوا، کتب درسی علوم انسانی، دوره راهنمایی تحصیلی

فصل اول: طرح تحقیق

۱-۱- مقدمه

از آن جا که آموزش و پرورش، کلید توسعه ی همه جانبه ی جوامع بشری است؛ یکی از اساسی ترین وظایف و مأموریت های خود را تربیت انسانی مولد و توسعه یافته می داند. نیروی انسانی کار آمد با تأکید بر دانش، مهارت و اندیشه های بلند، موجب تحول و پیشرفت جامعه می شود. تغییر و تحولات دنیای کنونی، ایجاب می کند که دستگاه تعلیم و تربیت از طریق تدارک زمینه های تربیتی، شایستگی های لازم را در افراد برای تأمین سعادت و نیک بختی جامعه فراهم نماید.

انگیزش، متغیری است فرضی که روانشناسان تربیتی درجات ضعف و قوت آن را در دانش آموزان از راه مشاهده ی رفتار در محیط های آموزشی یا نمرات درسی اخذ شده، استنباط می کنند (ریو^۱، ۲۰۰۵، به نقل از سید محمدی، ۱۳۸۸). منظور از انگیزه ی پیشرفت یا انگیزش موفقیت، میل یا گرایش برای کسب موفقیت و شرکت در فعالیت هایی است که موفقیت در آن ها به کوشش و توانایی شخص وابسته است (اسلاوین^۲، ۲۰۰۶). میان انگیزه ی پیشرفت و خود کارآمدی، رابطه ی تداخلی و تعاملی وجود دارد. معمولاً دانش آموزان با خود کارآمدی بالا به موفقیت های چشم گیری در موقعیت های تحصیلی دست می یابند. (بندورا، ۱۹۸۶ به نقل از بهرامی و عباسیان، ۱۳۸۹).

1-Reuo

2-Slawin

«واتین»^۱ (۱۹۸۹) نیز معتقد است که انگیزه ی پیشرفت با نیاز به تسلط بر تکالیف دشوار، بهتر از دیگران عمل کردن و پیروی کردن از معیارهای بالای برتری ارتباط دارد (کارن^۲ و همکاران، ۲۰۰۵، به نقل از بهرامی و عباسیان، ۱۳۸۹). داشتن انگیزه ی پیشرفت بالا موجب می شود که فرد از حداکثر توان خود برای رسیدن به هدف استفاده کند و در ادامه، به سطح بالایی از خود کارآمدی دست یابد.

در هر جامعه ای برای حرکت به سوی ترقی و پیشرفت، عوامل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و روانی نقش دارند. تا آنجایی که حتی در کتاب آسمانی - قرآن - نیز به آن اشاره شده است؛ آیه شریفه «إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ»^۳ (رعد، ۱۱/۱۳) به تغییرات روحی و روانی اشاره دارد. شاید بتوان گفت که نقش عوامل روانی در این عرصه، خیلی پر رنگ است. یکی از فاکتورهای روانی که جامعه ای را به سوی پیشرفت سوق می دهد، عامل روانی انگیزه ی پیشرفت است. در جامعه ای که افراد آن خصوصاً نسل جوان و نوجوان آن از انگیزه پیشرفت بالا برخوردار باشند به سوی ترقی و پیشرفت گام بر می دارد. انگیزش از پر اهمیت ترین پیش نیازهای آموزش و یادگیری است. بحث انگیزه ی پیشرفت به انگیزه های اجتماعی مربوط می شود و یک انگیزه ی درونی به حساب می آید.

انگیزه ی پیشرفت برای اولین بار به صورت علمی توسط «مورای» مطرح شد. وی نیاز به پیشرفت را غلبه کردن بر موانع، رسیدن به استانداردهای عالی، رقابت با دیگران و پیشی گرفتن از آنها تعریف نمود. «اتکینسون»^۳ و «راتر»^۴ دو نوع انگیزه ی پیشرفت را مطرح می کنند: «یکی انگیزه ی پیشرفت و دیگری انگیزه ی گریز از شکست». (فرانکن^۵ ۲۰۰۲).

1- Weiten
2- Karen
3- Etikinson
4- Rater
5- Franken

کتاب درسی به ویژه در نظام های آموزشی متمرکز که محور مکتوب و مدون تعلیم و تربیت محسوب می شود و فعالیت ها و تجربه های تربیتی دانش آموزان توسط معلم، حول محور آن سازماندهی می شود، نیاز به تحلیل و بررسی دارد. این بررسی و تحلیل ها به برنامه ریزان و مؤلفان کتب درسی کمک می کند تا در هنگام تهیه، تدوین و یا انتخاب کتاب های درسی، برای دوره های تحصیلی، تصمیم های صحیحی اتخاذ نمایند. «مک کللند»^۱ (۱۹۶۵) معتقد بود: مردم کشوری که دارای انگیزه ی پیشرفت بالایی هستند، این فکر را در ادبیات خود نیز ترویج می کنند. بر همین اساس، وی در پژوهش های خود بر روی مطالب نوشتاری تدوین شده برای کودکان، اعم از ادبیات و کتاب های درسی، به گونه ای همزمان، انگیزه ی پیشرفت و رشد اقتصادی ۴۰ کشور مختلف جهان در سال های ۱۹۲۵ تا ۱۹۵۰ میلادی را بررسی نمود و نتیجه گرفت که ارتباط معنا دار و نسبتاً محکمی بین نمره های انگیزه ی پیشرفت هر کشور با توسعه یا زوال رشد اقتصادی بعدی آن کشورها وجود دارد. (به نقل از نائلی، ۱۳۷۳).

۱-۲- بیان مسأله

از گذشته های دور برای دانشمندان، این سؤال مطرح بوده است که انگیزه ی رفتار انسان کدام است؟ چرا انسان به طور کلی رفتار می کند یا چرا رفتارهای خاصی را انجام می دهد؟ چه عواملی باعث می شود او رفتاری را بر گزیند و رفتار دیگر را رها سازد؟ برخی نظریات اصل رفتار انسان را نیازمند انگیزه و علت خاص نمی دانند؛ بلکه معتقدند انسان در اصل، فعال، آفریده شده است. اما انگیزه فقط رفتار را جهت می دهد و باعث می شود که او عملی را انتخاب و دیگری را رها کند. منشاء فلسفی مفاهیم انگیزشی به یونانیان باستان، سقراط، افلاطون و ارسطو بر می گردد. افلاطون^۲ معتقد بود که انگیزش از روح یا

1- Mc Clelland

2- Plato

روان سه جزئی که به صورت سلسله مراتبی ترتیب یافته است، ناشی می شود که شامل روان اشتهایی، روان رقابتی و روان تصمیم گیری می باشد. روان اشتهایی به جنبه ی اشتهای آور مانند گرسنگی، تشنگی و میل جنسی و روان رقابتی به انگیزه های اجتماعی مانند غرور، رقابت و افتخار اجتماعی مربوط می شود؛ روان تصمیم گیری که مربوط به انگیزه های شناختی مانند تصمیم گیری، تعقل و محاسبه می باشد (حسن زاده، ۱۳۸۶).

«اتکینسون» معتقد است که انگیزه ی پیشرفت، جستجو کردن موفقیت در رقابت با استانداردهای عالی می باشد. کورمن^۱ (۱۹۷۷، ترجمه شکرکن، ۱۳۷۰) معتقد است که انگیزه ی پیشرفت، عبارت است از: «آرزو برای پیشی گرفتن بر یک رفتار ویژه، که به صورت ملاک یا معیار در آمده باشد.» «گیج»^۲ و «برلاینر»^۳ انگیزه ی پیشرفت را به صورت میل یا علاقه به موفقیت کلی یا موفقیت، در یک فعالیت خاص، تعریف کرده اند (دهقان شاد کامی، ۱۳۸۸).

همان طور که اگر معلم نسبت به مطالبی که تدریس می کند بی علاقه و بی رغبتی نشان دهد، ایجاد انگیزه در شاگردان عملاً غیر ممکن خواهد بود؛ محتوا هم اگر در راستای ایجاد انگیزه تدوین نشده باشد، رغبت به مطالعه و یادگیری را کاهش می دهد. «اتکینسون» (۱۹۶۵) معتقد است که تمایل به موفقیت در هر شرایطی تابع دو تمایل متضاد است؛ یعنی نیل به موفقیت منهای تمایل به اجتناب از شکست. برآیند این دو، زمانی مثبت است که تمایل به موفقیت بیش تر از تمایل به اجتناب از شکست باشد (به نقل از شارع پور، ۱۳۸۳).

1- Kurman

2-Gage

3- Berliner

انگیزه ی پیشرفت، میل به اشتیاق یا تلاش و کوششی است که فرد برای دستیابی به یک هدف یا تسلط بر اشیا، امور، اندیشه ها یا یک معیار متعالی از خود ابراز می دارد (ویلدر^۱، ۱۹۸۹). با توجه به این که بیشتر افراد جامعه موفقیت در انجام وظایف را یک هدف مثبت در نظر می گیرند و در این زمینه تلاش می کنند در نتیجه به آثار مثبتی از قبیل فزونی انتظار موفقیت های بعدی، غرور و صلاحیت بیشتر دست می یابند. بنابراین موفقیت، دارای آثار مثبت اجتماعی است و افراد با نیاز به پیشرفت زیاد نه تنها تکالیف نسبتاً دشوار را ترجیح می دهند؛ بلکه پایداری بیشتری نیز در این تکالیف دارند. بنابراین باید از لحاظ اجتماعی انگیزه ی پیشرفت مورد توجه قرار گیرد و مفاهیمی از قبیل تشریح مساعی، تشکیل گروه، اهداف گروه و پیشرفت گروهی در قالب آن تشریح نمود. حال آن که بر طبق اظهارات معلمان در رویکرد مشارکتی فرایند یاددهی- یادگیری دانش آموزان دوره ی راهنمایی غالباً از مشارکت در یادگیری امتناع می ورزند که نکته ای درخور توجه در مبحث انگیزه ی پیشرفت می باشد.

مک کللند که پژوهش های گسترده ای را درباره ی انگیزه ی پیشرفت در کشور های مختلف انجام داده است، اظهار می دارد که انگیزه ی پیشرفت، در تحول و توسعه ی اقتصادی کشورها نقش اساسی به عهده دارد؛ زیرا مردم کشوری که دارای انگیزه ی پیشرفت بالایی هستند، پیوسته در پی یافتن راه ها و روش های انجام بهتر کارها می باشند (عریضی و عابدی، ۱۳۸۲).

به اعتقاد مورای (به نقل از هجل^۲ و زیگلر^۳، ۱۹۹۲) انگیزه ی پیشرفت به مفهوم انگیزه ی غلبه بر موانع و مبارزه با آن چه که به انگیزه ی پیشرفت، یعنی گرایش به تلاش برای انتخاب فعالیت هایی که هدفش رسیدن به موفقیت یا دوری از شکست است. این انگیزه یکی از انگیزه های اجتماعی با اهمیت

1- Wilder

2- Hejell

3- Zigler

است که ارتباط ویژه ای با کار معلم دارد (کدیور، ۱۳۷۹). به طور کلی افراد دارای انگیزه ی پیشرفت احساس می کنند که بر زندگی شان مهار دارند و از آن لذت می برند. آن ها سعی می کنند عملکرد خود را بهبود بخشند و ترجیح می دهند کارهایی را انجام دهند که چالش انگیز باشد و به کارهایی دست می زنند که ارزیابی پیشرفت آنان امکان پذیر باشد (توکرلد^۱، ۲۰۰۰، به نقل از طالب پور و همکاران، ۱۳۸۱).

نیاز به پیشرفت، یکی از نیازهایی است که توسط مورای مطرح گردید. انگیزه ی پیشرفت، تمایل فرد در رسیدن به اهداف شخصی تعیین شده است این هدف ممکن است گرفتن نمره الف در درس ریاضی باشد یا صعود به قله کوه. موفقیت «مک کلند» و همکارانش در سنجش انگیزه ی پیشرفت فرد با تأکید بر اهمیت نقش افراد پیشرفت مدار در تحول و توسعه اقتصادی، موجب به وجود آوردن این فکر شد که، آیا می توان روشی برای سنجش پیشرفت یا انعطاف اقتصادی جوامع به دست آورد؟ او در این کار موفق بود و اشاره می کند که تأثیر داستان های کودکان و قصه های عامیانه هر جامعه در شکل گیری انگیزه ی پیشرفت خردسالان مهم است. همچنین عملکرد این کودکان در بزرگسالی برای تحول و توسعه ی اقتصادی جامعه حایز اهمیت می باشد.

طراحی یک متن نوشتاری با هدف آموزشی، تنها به جنبه های مفهومی واژگان آنها محدود نمی شود؛ بلکه سازماندهی محتوای پیام ها با توجه به شرایط اجتماعی و فرهنگی می تواند نقش های آموزشی مورد انتظار را در جامعه ی در حال توسعه بر آورده سازد. از این رو ارزیابی محتوای کتب درسی مدارس و ارزیابی کارکرد آن ها به عنوان یک مسأله ی اساسی در فرایند توسعه ای پایدار مطرح بوده است. با توجه به این که کتاب درسی یکی از مهم ترین مراجع و منابع یادگیری دانش آموزان در نظام کنونی آموزشی محسوب می شود، می تواند یکی از مهم ترین عوامل القاکننده ی انگیزه ی پیشرفت در دانش آموزان باشد.

1- Tookerled

حال با توجه به نقش تحول برانگیزی و نگرش پیشرفت از طریق محتوای کتاب های درسی، این سؤال اساسی مطرح است که تا چه حد، این متون به انگیزه ی پیشرفت توجه نموده اند؟ لذا، میزان توجه کتب درسی علوم انسانی دوره ی راهنمایی را با توجه به پایه ی تحصیلی به تفکیک و بر اساس مؤلفه های انگیزه ی پیشرفت مورد بررسی و تحلیل محتوا قرا ر داده است.

۱-۳- اهمیت و ضرورت: از آن جایی که انسان ها مایل هستند که، رفتارها را به علل درونی نسبت دهند و بر اساس آن اسناد، رفتار نمایند و عوامل اجتماعی هم گاهی بستر ناکامی را فراهم می نمایند؛ اتکا به مواردی که حرکت و تحرک را در انسان ایجاد نماید، ضروری است. از طرفی، برداشت از انگیزه ی پیشرفت، به اشتباه، برابر با موفقیت تحصیلی دانسته می شود؛ بنابراین بررسی انگیزه ی پیشرفت اهمیت دارد.

پیامبر اعظم(ص) می فرمایند: «خداوند متعال کارهای والا و شریف را دوست دارد و کارهای پست و حقیر را خوش ندارد.» و امام صادق (ع) می فرمایند: «سه چیز انسان را از رفتن در پی مقامات عالیه و اهداف بلند باز می دارد؛ کوتاهی همت، چاره اندیش نبودن و سستی اندیشه.» بنابراین مدل ها و برنامه های درسی به گونه ای تدوین و تنظیم شوند که برای همه متربیان و افراد با پایگاه اجتماعی متفاوت، بستری برای مشارکت در فعالیت ها فراهم نماید تا نیاز به پیشرفت در آنها تحکیم گردد.

روش های تدریس و نحوه ی تعامل در کلاس درس، همگام با محتوا، می تواند نگرش پیشرفت گرا را در جامعه حاکم نماید و با توجه به این که بیشتر افراد جامعه، موفقیت در انجام وظایف را یک هدف مثبت در نظر می گیرند و در این زمینه تلاش می کنند؛ در نتیجه، به آثار مثبتی از قبیل: فزونی انتظار موفقیت های بعدی، غرور و صلاحیت بیشتر، دست می یابند. بنابراین، موفقیت، دارای آثار مثبت اجتماعی

است، دستیابی به هدف مورد نظر موجب تجلی موفقیت می گردد و در این صورت افراد نسبت به یکدیگر برخوردار صمیمانه و خیر اندیشانه از خود نشان می دهند.

یک شیوه ی مناسب، برای بررسی انگیزش در کلاس، این است که به معلمان رو کنیم و ببینیم که اعمال آن ها چگونه بر دانش آموزان تأثیر می گذارد و طریق دیگر این که محتوایی که معلم آن را تدریس می کند به چه میزان به انگیزه توجه نموده و متریبان را برای آینده ی خود و جامعه آماده می سازد و آن ها را شهروند و انسان مطلوب و متعادل تربیت می کند. امروزه آنچه بیش از هر یک از متغیرهای تأثیر گذار در فرایند یاددهی - یادگیری، یادگیری را جهت می دهد، انگیزه است. اگر بسترهای لازم برای ایجاد انگیزه فراهم نشود، هدف های عالی آموزش و پرورش محقق نخواهد شد. چنان چه زمینه ی ایجاد انگیزه، از طرق مختلف - چه در خانواده، جامعه و کلاس درس - فراهم نشود رشد و توسعه و ترقی جامعه با مسائل اساسی روبرو می شود. لازم است که محیط تربیتی، محیطی انگیزه ساز و مروج انگیزه باشد، تا این مهم، محقق گردد.

در بررسی مسائل اجتماعی، معمولاً از تأثیر جامعه بر فرد سخن به میان می آید و متأثر شدن افراد از نقش ها و تحولات اجتماعی مطرح می گردد. ولی، نقش انگیزه پیشرفت در توسعه ی اجتماعی از مسائلی است که عکس مسأله را به اثبات می رساند و تنها، جامعه نیست که افراد را شکل می دهند؛ بلکه، افراد با انگیزه ی پیشرفت بالا در یک جامعه، سیر حرکت جامعه را از مسیر انحطاط به سوی ترقی تغییر می دهند.

تنظیم و تدوین برنامه ی هدفمند از سوی سیاست گذاران و مؤلفین کتب درسی در راستای انگیزه ی پیشرفت می تواند این روحیه را در دانش آموزان و آحاد مردم ایجاد نماید که پیوسته، در مسیر بهبود خویشتن، پیشرفت، تلاش، پشتکار، جستجو و در جهت ترقی و تکامل، کوشش نمایند. با توجه به اثرات محتوا در فرایند ایجاد نگرش در متریبان، دل مشغولی هایی برای محققان فراهم آورده که فقدان توجه

محتوا به انگیزه ی پیشرفت- که نموده‌های آن در میزان فعالیت های مشارکتی، ترک تحصیل، بی علاقه‌گی دانش آموزان دیده می شود- مواردی برای لزوم پژوهش در این حوزه می باشد.

در آموزش و پرورش آن چه که معلمان با آن مواجه اند؛ این است که دانش آموزان، روحیه و نگرش مثبتی به یادگیری ندارند و ریشه ی آن را باید در متغیرهای تأثیر گذار در فرایند یاددهی- یادگیری جستجو کرد که انگیزه ی پیشرفت در متون درسی یکی از آن هاست. معلمان، در رقابت با عواملی که در آموزش و پرورش دخالت می کنند از قبیل: فناوری روز، جذابیت و کارایی و مرتبط بودن با مسائل واقعی زندگی عقب مانده؛ لذا دانش آموزان به چیزهایی رو می آورند که به نظر خودشان، با ارزش تر است. آن ها، متونی که هیچ ارتباطی به زندگی شان ندارد و به نیازهایشان توجه ننموده، مورد توجه قرار نمی دهند و تکالیفی که با زندگی آنها در تضاد است و به حدی مشکل هستند که از عهده ی آن بر نمی آیند؛ همچنین تکالیف بسیار ساده که ارزش واقعی انجام دادن را برای آن ها نمی بینند، انگیزه را در آن ها کاهش می دهد. لذا، همان طور که نگرش علمی در آن ها ایجاد نمی کند، روحیه ی پیشرفت را هم در آن ها ایجاد نمی نماید. از طرفی سؤالات پی در پی در موضوع تربیت، برای همگان، پیش می آید که چرا بچه ها درس نمی خوانند و دارای چشم انداز روشنی برای تحصیل نیستند؟ لازم است به بحث انگیزه ی پیشرفت از منظر محتوای کتب درسی پرداخته شود. از طرفی در جامعه ای که افراد آن خصوصاً نسل جوان از انگیزه‌ی پیشرفت بالا برخوردار باشند، به سوی ترقی و پیشرفت گام بر می دارند.

در یک پژوهش دقیق، سه دوره ی زمانی تمدن یونان باستان؛ یعنی، دوره رشد یونان باستان، دوره‌ی اوج و شکوفایی یونان باستان و دوره ی زوال و انحطاط این تمدن، مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج نشان داد که بین سطح انگیزه ی پیشرفت موجود در یک تمدن با پیشرفت آن تمدن در عرصه ی اقتصادی رابطه ی علت و معلولی وجود دارد؛ یعنی، در زمانی که افراد این تمدن، از انگیزه ی پیشرفت بالا، برخوردار

بوده است، یونان باستان به سوی رشد و ترقی حرکت می کرده است. در زمانی که این تمدن در اوج شکوفایی خود قرار داشته، انگیزه ی پیشرفت، پایین آمده و متعاقب آن، تمدن یونان به انحطاط گرفتار شده است.

ضرورت انگیزه ی پیشرفت، از آن جهت است که معلوم گردد، محتوا، چگونه سازماندهی شود تا در افرادی که انگیزه ای به فعالیت کردن ندارند و دارای دور نمایی برای پیشرفت نیستند، رغبتی را ایجاد نماید؟ نیاز به پیشرفت پدیده ای چند وجهی است که در یک صفت واحد قرار ندارد؛ بلکه، در پیوستاری از فرایندهای اجتماعی، شناختی و رشدی قرار دارد. این در هم تنیدگی و پیچیدگی، انگیزه ی پیشرفت را به مقوله ای گمراه کننده تبدیل می نماید و ما را از آگاهی از منشأ آن دور می سازد؛ اما مطالعه ی آن کمک می کند که ظرافت های آن را در یابیم و استراتژی مناسبی را برای به خدمت گرفتن آن بیابیم. با توجه به این که انگیزه ی موفقیت را می توان آموزش داد؛ ولی، آموزش برای انگیزه ی پیشرفت به ندرت اتفاق می افتد، این سؤال مطرح است که چگونه می توان فهمید میزان انگیزه ی پیشرفت، در میان افراد یک جامعه بالا است یا پایین؟ بنابراین ارزیابی آثار فرهنگی و تحلیل محتوا می تواند کمک شایانی به این امر نماید. ضرورت این پژوهش آن است که موجب دانش افزایی پژوهشگر و مؤلفین کتب درسی و متولیان تعلیم و تربیت می شود.

از آن جا که علوم انسانی و رشته های زیر مجموعه ی آن رابطه ی مستقیمی با ویژگی های روانی و اجتماعی انسان دارد و با توجه به نقش کلیدی آن برای توسعه ی پایدار کشور و ایجاد فضای لازم برای پیشرفت، و نظر به نقش بسیار با اهمیت و ارزنده ی رشته های علوم انسانی در جوامع بشری، پژوهش و مطالعه در این زمینه می تواند بسیاری از مسائل اجتماعی، تربیتی و ارتباطی را حل نماید و باعث می شود تا جامعه ای سالم تر و پیشرفته تر را برای خود مهیا کنیم، چرا که در واقع تربیت زمینه و بستر اصلی پیشرفت